

**ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕНСИФІКА-
ЦІЇ ВИРОБНИЦТВА КУКУРУДЗИ**

2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОЯВ ЗАКОНУ СПАДНОЇ ВІДДАЧИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРС- ТВІ.....	5
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИПЛИВУ РІВНЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИРО- БНИЦТВА КУКУРУДЗИ НА ЗЕРНО НА РІВЕНЬ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ...	12
ВИСНОВКИ	19
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	21

ВСТУП

В останні роки агропромисловий комплекс суттєво нарощує виробництва та експорт зернових культур. У 2019 році було отримано рекордний валовий збір зернових та зернобобових культур, який перевищував 70 млн. т. Питома вага кукурудзи в структурі виробництва зернових за останні роки також суттєво зросла. Сьогодні вона перевищує 50 %. Більш того, темпи зростання за останні двадцять років були одними з найбільш суттєвих не тільки в сільському господарстві, а і економіці України в цілому. Якщо у 2000 році валовий збір зернових та зернобобових культур дорівнював лише 3.8 млн. т, то у 2019 році він вже досяг величини 36 млн. т. Подібна зацікавленість виробників в даній культурі зумовила інтерес до проблеми економіки виробництва даної культури та визначення факторів які впливають на суттєве зростання обсягів виробництва.

Об'єктом дослідження процес оцінки впливу рівня інтенсивності виробництва кукурудзи на зерно на рівень економічної ефективності в сільськогосподарських підприємствах.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів щодо оцінки впливу рівня інтенсивності виробництва кукурудзи на зерно на рівень її ефективності.

Метою дослідження є аналіз залежності між інтенсивності виробництва кукурудзи на зерно та рівнем її ефективності.

Інформаційну базу дослідження становили дані Державної служби статистики України та статистична звітність сільськогосподарських підприємств Харківської області..

Для досягнення цієї мети було поставлено та вирішено наступні завдання:

- узагальнення теоретичних підходів до «інтенсивність виробництва», «закон спадної віддачі»;

- здійснити групування сільськогосподарських підприємств за рівнем інтенсивності виробництва кукурудзи на зерно;
- дослідження впливу інтенсивності виробництва кукурудзи на зерно рівень її ефективності у сільськогосподарських підприємствах.

Практичне значення одержаних результатів. Пропозиції щодо впливу рівня інтенсивності виробництва кукурудзи на зерно на рівень її ефективності були використанні у діяльність ПСП «Бурлуцьке» Великобурлуцького району Харківської області (Довідка про впровадження №9 від 20.01.2020 р.).

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ТА МІСЦЕ ЗАКОНУ СПАДНОЇ ВІДДАЧИ В ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва сьогодні в світі є головним елементом нарощування обсягів виробництва, підвищення рівня його ефективності. Однак це складний процес, який в різних країнах, на різних ринках має свої особливості. Все це потребує постійного моніторингу ситуації та оцінки рівня та ефективності витрат.

В сучасній, в тому числі учбовій літературі, проблемам формування витрат та їх окупності також приділяється значна увага. Достатньо хоча б вказати на учбовий посібник з економічної теорії [1], а також підручник професора В.Г.Андрійчука „Економіка аграрних підприємств” [2]. Неодноразово з різних позицій висвітлював проблеми менеджменту виробничих витрат у сільському господарстві С.І.Дем’яненко [3]. Питанням планування менеджменту виробничих витрат в сільському господарстві присвячено науково-методичне видання, авторами якого є О.В. Кочетков і Е.І. Овчаренко [4]. Більш того проблема окупності витрат розглядається в контексті теорії беззбитковості виробництва [5].

До числа тих теорій, які на сучасному етапі розвитку заслуговують на підвищену увагу, поза всяким сумнівом слід віднести теорію витрат. Підставою для такого твердження виступає уже те, що вона розглядається в якості основи мікроекономіки [6, С.138].

Історично так склалося, що вплив зростання витрат вивчався в тому варіанті, коли величина їх визначалась в розрахунку на одиницю земельної площі. Результатом зусиль в цьому напрямку було формування закону спадної родючості ґрунтів. Його автором вважають фізіократа А. Тюрго. Хоча не всі дотримуються цієї точки зору. Так, Г.В.Ларін, вважає, що закон спадної родючості ґрунту був сформульований Уестом в 1815 році [7, с. 43].

Повертаючись до праці А. Тюрго слід відмітити його позицію, згідно з якою зі зростанням витрат на одиницю земельної площі окупність додаткових витрат повинна зменшуватися [8]. В подальшому, як зазначають автори класичного університетського підручника «Історія економічних учень», пріоритет у розробці цього закону належав представникам класичної школи політичної економіки Д. Рікардо та Т. Мальтуса [9]. Причому, автори вкладають зміст закону в такий редакції: «...додаткове вкладання праці і капіталу в обробіток землі з певного моменту супроводжується зменшенням урожайності» [Там само, С.572]. Т. Мальтус звернув увагу на проблему обмеженості природних ресурсів та неминуче зменшення віддачі від додаткових вкладень праці та капіталу внаслідок залучення в обіг земель гіршої якості. Крім того, його позиція полягала ще і в тому, що і на кращих землях кількість додаткової продукції буде зменшуватись з зростанням витрат: «Покращення неродючих ділянок є результатом більших витрат праці і часу, і для кожного маючого саме поверхневе уявлення про цей предмет, очевидно, що по мірі покращення обробки щорічне прирощення середньої кількості продукції землеробства постійно, з відомою вірністю зменшується [10, с.13] Виявлена Т. Мальтусом тенденція отримала назву закону «спадної родючості ґрунтів», який став прообразом фундаментального економічного закону спадної граничної продуктивності.

Відомий економіст-аграрник ХІХ століття А.П. Людоговський, виходячи з того, що існує «фізична межа» урожайності, а також існування закономірності спадної продуктивності послідовних затрат у землеробстві, фактично був прибічником даного закону [11, С. 78]. На абсолютно протилежній точці зору стояв ще один відомий економіст того часу В.А. Мілютін. Як зазначає Г.В. Ларін, він перший з економістів Росії виступив з критикою мальтузіанства взагалі і мальтузіанської теорії спадної родючості ґрунтів [12, С. 54]. З точки зору суті його позиції, то вона в значній мірі була тотожна тій, яка була сформульована раніше К. Марксом. Зокрема В.А. Мілютін писав: «... Продуктивна сила землі може бути збільшуваною і розвиваємою до безкінечності

внаслідок постійного збільшення числа виробників і кількості капіталів, внаслідок постійного удосконалення знарядь і способів виробництва, внаслідок, нарешті, знищення тих причин які уповільнюють теперішні успіхи і розвиток сільського господарства» [13, С. 135].

Слід зазначити, що абсолютно не реальною виглядає перспектива збільшення продуктивних сил землі до нескінченності. При оцінці позиції В. Мілютіна необхідно враховувати ще і те, що він пов'язує цей процес не тільки з кількісними аспектами, тобто з величиною витрат на одиницю земельної площі, а також з якісними перетвореннями. А це друге положення безумовно вірне і має виключно важливе значення при визначенні стратегії розвитку сільськогосподарського виробництва і в сучасних умовах.

Так, К. Маркс, характеризуючи Т. Мальтуса як науковця, стверджував: «Але Мальтус! Цей негідник вибирає із добутих уже наукою (і всякий раз ним украдених) передумов тільки такі висновки, які приємні (корисні) аристократії проти буржуазії і їм обом – проти пролетаріату» [14, С. 124].

З точки зору формування відношення до розглядуваного закону безумовний інтерес представляє фундаментальний розгляд його у монографії одного з провідних економістів-аграрників О.О. Ніконова «Спіраль багатовікової драми: аграрна наука і політика Росії (XVIII- XX cc.)» [15]. У ній, аналізуючи розвиток аграрної науки Росії у першій половині XIX століття, автор важливе місце в її розвитку відводить Михайлу Григоровичу Павлову (1793-1848), професору Московського університету по кафедрі мінералогії і сільського домоводства. Він зазначає, що будучи оптимістом, М.Г. Павлов заперечував популярний в той час закон спадної родючості ґрунтів. І далі О. Ніконов продовжує: в одній із своїх статей М.Г. Павлов висловлював передбачення, що джерело засобів фізичного життя з розповсюдження роду людського не тільки не вичерпається, а навпаки, з плином часу може ставати більш яскравим [16].

Вважаємо за необхідне зазначити таке. Оцінка відношення до закону здійснюється з позиції «оптиміст-песиміст». Навряд чи з таким підходом мо-

жна погодитися. А до того ж назву закону взято в лапки, що в певній мірі характеризує відношення до нього. Але нема чіткого висновку щодо змісту закону. Бо один з варіантів його трактування полягав у тому, що нарощування витрат може супроводжуватися зниженням урожайності. То це один варіант, який формує відповідне відношення до нього [15, С. 41]. У подальшому О. Ніконов знову повертається до цього питання у зв'язку з розглядом претензій, які пред'являлися членам організаційно-виробничої школи, на чолі якої стояв О.В. Чаянов при пред'явленні їм політичних звинувачень. Зокрема він пише: «Потім йдуть докори у прихильності до австрійської школи граничної корисності та ігноруванні марксистського методу. На ділі ж А.Н. Челінцев – послідовний противник закону спадної віддачі, а у Н.П. Макарова, Л.А. Рибникова та А.Н. Мініна нема по цьому питанню ані строчки. Як видно, тон оцінок принципово змінюється, бо в той час уже сама можливість бути звинуваченим у приналежності до прибічників закону спадної родючості загрожувало науковцю не тільки критикою, а і позбавленням життя» [15, С.42]. Щодо зміни відношення до закону науковців у подальші часи, то академік О. Ніконов у своїй праці цього не питання не торкався. Але є підстави зазначити, що впродовж доволі значного періоду відношення до самої можливості наявності підстав для формування закону спадної родючості залишалося різко негативним. Переконливим підтвердженням цього може служити загальна спрямованість монографії Г. Ларіна, яка вийшла у видавництві «Экономика» в 1964 р. [17]. Як зазначається в передмові до видання, в монографії мальтузіанським міркуванням про спадну родючість ґрунтів протиставляються широко розгорнуті спостереження про неухильне зростання родючості як закономірності розвитку соціалістичного сільського господарства [Там само, С. 6].

У зв'язку з цим виникає питання, а в чому полягає причина такої неоднозначності в оцінці розглядуваного закону, а також необхідність звернення до позицій різних авторів, які висловлювали своє відношення до нього. Крім того, вважаємо також за доцільне висловити міркування з приводу того, що

впливало на характер оцінок, тим більш, що серед тих, хто формував погляди стосовно даного закону були і науковці, яким належать провідні позиції у розвитку економіки.

Але ситуація і країні мінялася. У 1964 році в перекладі на російську мову вийшов підручник П. Самуельсона «Економіка». Ця подія сама по собі була знаковою. А крім того в ньому містилася розгорнута характеристика закону спадної доходності. Причому в іншому виданні, яке теж вийшло в перекладі на російську мову [18] давалася висока оцінка трактовки П. Самуельсоном цього закону.

Так, в зв'язку з оглядом П. Селігменом критичних зауважень відомого представника англійського інституціоналізму Дж. А. Гобсона перекладачі його праці «Основні течії сучасної економічної думки» вважали за необхідне зазначити: «Розтлумачення закону спадної доходності і затрат факторів виробництва дається в книзі: П. Самуельсон. «Економіка» [Там само, С. 127]. Не можна не відзначити також в крайньому разі дві обставини: по-перше, дана фраза дає підстави для висновку про визнання вказаного закону; а по-друге, трактовка його П. Самуельсоном визнавалася найбільш вдалою. Хоча можливе і інше припущення. Книга П. Самуельсона, яка була видана вперше в Радянському Союзі в 1964 році, була фактично єдиним авторитетним виданням, в якому міститься розгляд закону спадної доходності. Тож природно виникає необхідність звернутися до його праці. Це тим більш доцільно тому, що він був другим вслід за Яном Тінбергом вченим економістом, якому була присуджена Нобелівська премія по економіці 1970 р. Таку високу оцінку отримав, як зазначалося в рішенні Нобелівського комітету, його внесок в підвищення рівня наукового аналізу в економічних науках. Але далеко не останнє значення мала і та обставина, що його підручник на той час уже отримав всесвітнє визнання.

При викладені позиції П. Самуельсона не можна не звернути увагу на те, що розділ підручника, присвячений розгляду зазначеного закону, отримав назву «Знаменитий закон спадної доходності» [Там само, С. 21]. Тим самим

підкреслюється і унікальність і особливе значення закону. Він також звертає увагу на те, що даним законом встановлюються співвідношення не між товарами, а між витратами у виробництві (наприклад, праці) і випуском продукції (найбільш традиційний приклад, пшениці).

Але важливо підкреслити таку обставину: закон спадної доходності має безпосереднє відношення до випуску додаткової продукції, що отримується тоді, коли послідовно додаються рівні додаткові одиниці змінних витрат до незмінної кількості деяких інших витрат. Причому особливо підкреслюється та обставина, що обов'язково слід мати на увазі: мова йде про додаткову продукцію, додаткові змінні затрати одного ресурсу, які додаються до незмінної величини іншого ресурсу. Коментуючи дані умовного прикладу, П. Самуельсон подає їх як результат експерименту, який переконливо показує дію закону спадної доходності, що знаходить свій вираз в послідовному зменшенні додаткової продукції, отримуваний при додаванні рівних порцій змінних витрат до постійної кількості фіксованих витрат.

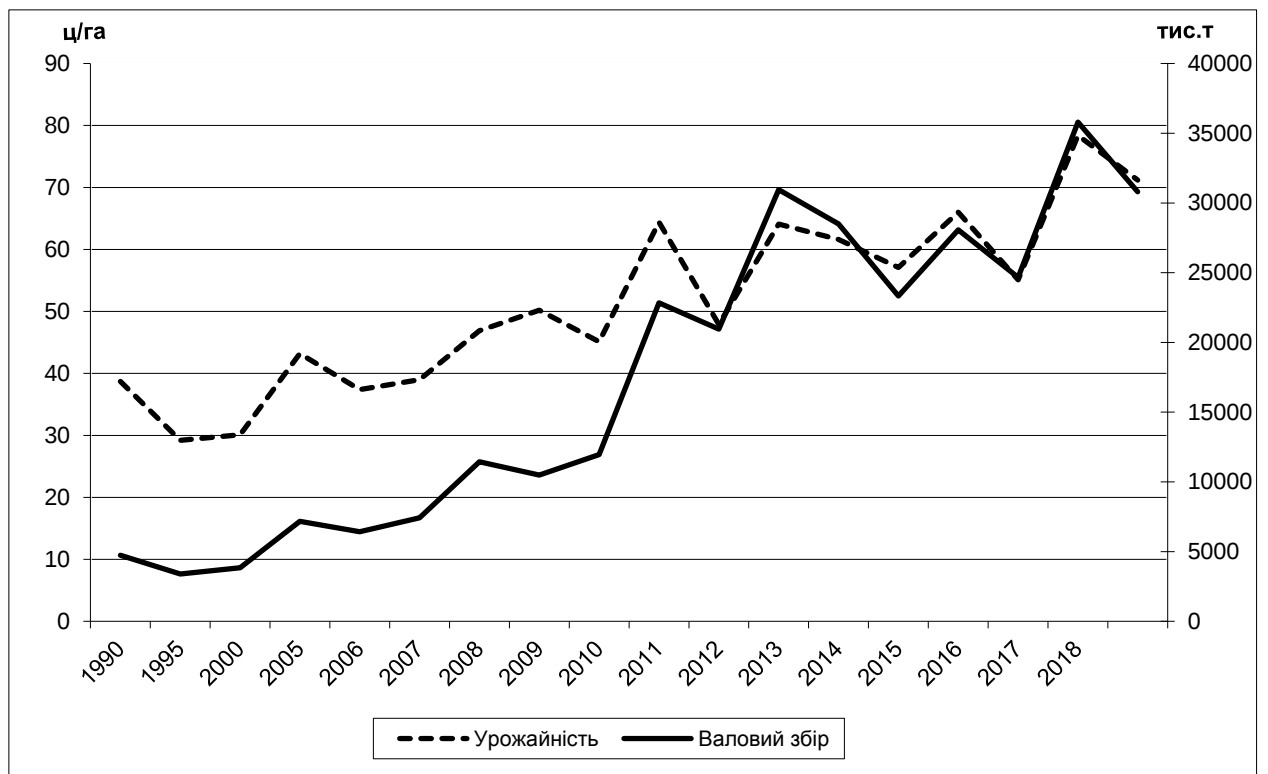
При формуванні закону спадної продуктивності, який він включав до складу універсальної економічної науки, Д. Кларк спирався на концепцію спадної граничної корисності, ідеї Т. Мальтуса щодо спадної родючості ґрунтів та здійснене Й. Тюненом дослідження спадної продуктивності праці та капіталу. Вельми цікавою є та обставина, що дію закону спадної продуктивності Д. Кларк ілюстрував на прикладі, розглядаючи варіант з виробництвом сільськогосподарської продукції на земельній ділянці фіксованого розміру (200 акров) при незмінних знаряддях праці та методах виробництва, зазначаючи при цьому, що «найпростіший і найприродніший спосіб проілюструвати цей закон полягає в тому, щоб уявити собі, що люди вводяться на поле один за одним до тих пір, поки чисельність їх не досягне двадцяти. Можна буде бачити таким чином, що кожен з них додає до врожаю менше, ніж його попередник. Продукт, який може бути приписаний кожній окремій людині, стає поступово меншим, у міру того, як робоча сила досягає свого повного складу. І величина, створена двадцятим робітником – найменша із усіх» [19, С. 137]

). Правда з точки зору сучасних реалій даний приклад не можна вважати вдалим, оскільки навантаження земельними угіддями в розрахунку на одного працівника набагато вище. Проте суть того процесу, який описується законом спадної продуктивності, передається достатньо повно. За виключенням одного – неодноразово наголошувалося, що на початковому етапі зростання витрат можливий варіант, при якому додаткові витрати забезпечують більш високий рівень окупності в порівнянні з тим, який отримується від витрат, що передують додатковим.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ВИПЛИВУ РІВНЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА КУКУРУДЗИ НА ЗЕРНО НА РІВЕНЬ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Виробництво кукурудзи на зерно є одним з важливих джерел надходження коштів. Ця культура значно перевищує за рівнем урожайності інші зернові, непогано пристосована для сільськогосподарських умов України, технологічно нескладна культура у виробництві. Ці фактори зумовлюють реальний інтерес виробників до даної культури.

Рис. 1. Динаміка урожайності та валових зборів кукурудзи на зерно в Україні у 1990-2019 рр.

На рисунку 1 наведена динаміка валових зборів та урожайності кукурудзи на зерно в Україні у 1990-2019 рр. Слід відмітити, що дані за 2019 рік в даному випадку носять попередній характер. Однак, наведений динамічний

ряд дозволяє оцінити детально тенденцію, щодо ситуації з виробництвом та урожайністю даної культури то в даному випадку чітко простежується тенденція до зростання даних показників. У 1990 середній рівень урожайності дорівнював 38,7ц/га, що було кращим показником за радянські часи. Однак, у 2018 році він вже дорівнював 78,4ц/га, або більш ніж в 2 рази вищий. Це є свідченням досягнень сучасного науково-технічного прогресу та нового рівня організації виробництва. Відносно валових зборів то, в даному випадку ми маємо їх зростання з 3391,8тис. т у 1995 році до 35801 тис. т у 2018 році, або більше ніж у 10 разів. Це є свідченням того, що дана культура займає майже половину від загальної величини валових зборів всіх зернових культур. Це значно більше ніж на початку 90-х років.

Для аналізу результатів виробництва було обрано всі сільськогосподарські підприємства Харківської області які надають статистичну звітність та займаються виробництвом кукурудзи на зерно. Таких підприємств виявилось 531. В якості гуртуючого показнику було вирішено брати величину витрат на 1 га посівної площі кукурудзи на зерно. В якості пов'язаних показників було обрано урожайність (ц/га), прибуток, (грн/га), рентабельність (%), витрати мінеральних добрив (грн/га), витрати на амортизацію (грн/га) (таблиця 1). Вся сукупність підприємств була поділена на шість груп з рівнем витрат від менш 8000 грн/га до групи з рівнем витрат більш 24000 грн/га. Кількість підприємств в групах змінювалась від 26 до 92. В цілому розподіл підприємств по групах був наближеним до нормального закону.

Перша залежність яку хочеться відмітити, і яка є найбільш чітко вираженою це залежність між рівнем витрат та урожайністю кукурудзи на зерно. В групі підприємств з рівнем витрат до 8000 грн/га середня урожайність дорівнювала 32,6 ц/га, у підприємств з рівнем витрат 16000,1-20000 грн/га – 68,0ц/га, а у підприємств з рівнем витрат понад 24000 грн/га – 88,3ц/га. В середньому по підприємствам області середня урожайність була рівною 62,9 ц/га.

Таблиця 1

Вплив інтенсивності виробництва кукурудзи на зерно на рівень її економічної ефективності в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2018 році.

Величина витрат на 1 посівної площі, грн/га	Кількість підприємств	Витрати, грн/га	Урожайність, ц/га	Прибуток, грн/га	Рентабельність, %	Витрати мінеральних добрив, грн/га	Витрати на амортизацію, грн/га
до 8000	27	6396	32,6	5236	82,8	966	382
8000,1-12000	92	10535	8,8	7906	78,7	1532	628
12000,1-16000	91	13999	62,0	9410	93,2	2081	1035
16000,1-20000	79	17995	68,0	7718	57,6	2749	1743
20000,1-24000	26	21851	71,7	5181	26,5	4318	1843
більш 24000	36	28813	88,3	4908	24,2	5328	2655
По області	351	16018	62,9	7769	62,7	2567	1322

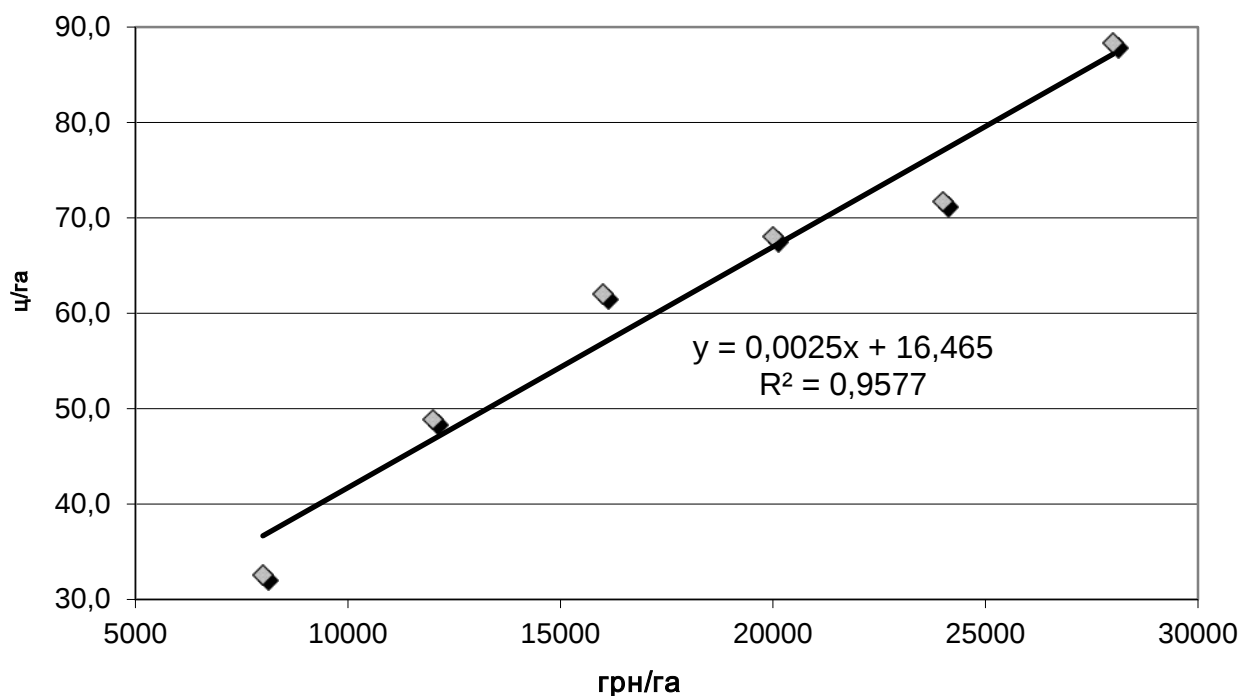

Рис. 2. Залежність урожайності кукурудзи на зерно від рівня витрат на 1 га посівної площі у Харківській області у 2018 р.

На рисунку 2 наведена залежність між рівнем витрат та урожайністю кукурудзи на зерно. Вона має майже лінійний характер, що підтверджується значенням коефіцієнта детермінації ($R^2=0,9577$). Крім того, отримане рівняння регресії дозволяє стверджувати, що зростання витрат на 1 га посівної площі на 1 грн призводить до зростання урожайності 0,0025 ц/га.

Інший характер має залежність між рівнем витрат та величиною прибутку на 1 га посівної площі. Вона характеризується нелінійним зв'язком (рис. 3). У підприємств з рівнем витрат до 8000 грн/га величина прибутку в середньому дорівнювала 5236 грн/га, у підприємств з рівнем витрат – 12000,1-16000 грн/га – 9410 грн/га, з рівнем витрат більш 24000 грн/га – 5181 грн/га.

Отримане рівняння параболи свідчить про те, що отримана залежність має максимум величини прибутку при заданій величині витрат. У результаті диференціювання функції було визначено, що його величина дорівнювала по 9832 грн/га при величині витрат 19307 грн/га. Цей рівень витрат дещо вищий за середній по області. Саме він при давньому рівні господарюванні забезпечує

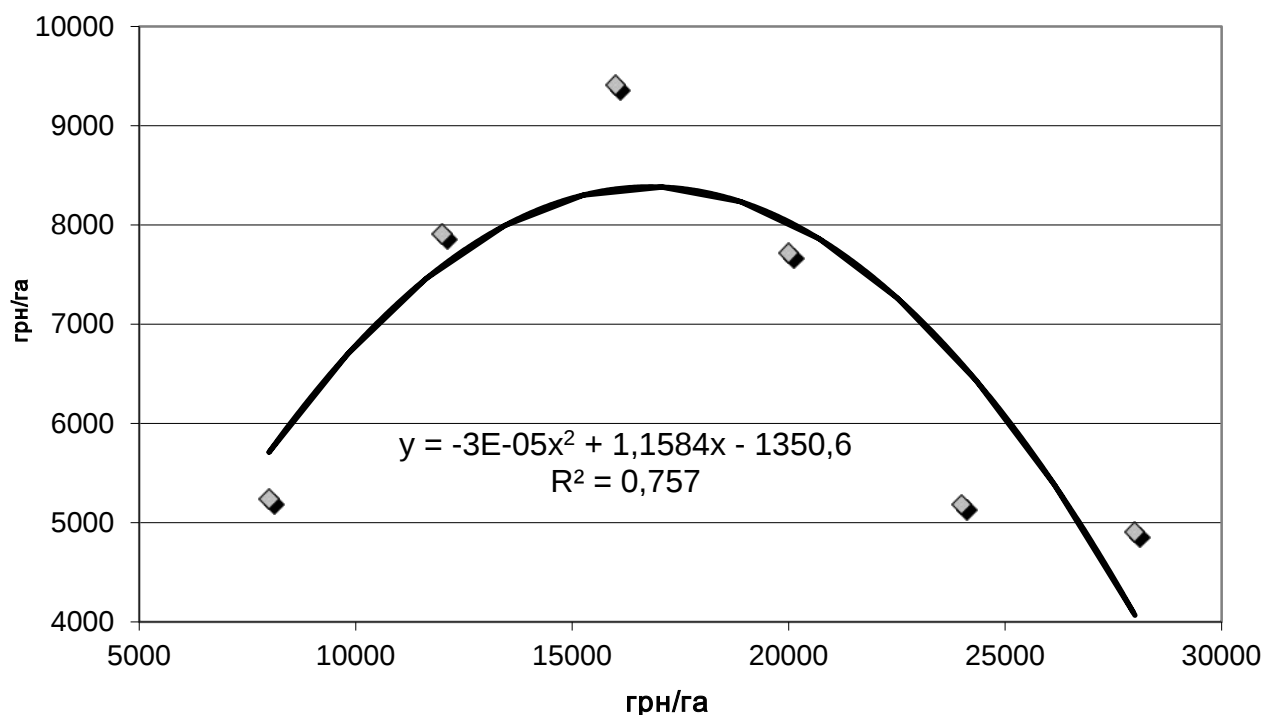

Рис. 3. Залежність величини прибутку на 1 га посівної площі кукурудзи на зерно від рівня витрат на 1 га у сільськогосподарських підприємствах Харківській області у 2018 р.

найбільшу величину прибутку. Встановлений характер залежності чітко доказує існування закону спадної віддачі в сучасних умовах господарювання.

Ще один важливий момент пов'язаний з оцінкою залежності між величиною витрат та рівнем рентабельності виробництва. В даному випадку маємо чітку тенденцію до зворотного зв'язку між даним показниками. Це означає, що зростання рівня витрат призводить до падіння рівня рентабельності виробництва кукурудзи на зерно. Найбільшим рівень рентабельності був саме у підприємств першої групи – з рівнем витрат до 8000 грн/га (82,8%), а найменшим у підприємств останньої групи - 24,2%.

Також необхідно звернути увагу на окремо наведені показники витрат по мінеральним добривам а амортизації на 1 га посівної площі. Особливості цих статей є вищі темпи їх зростання від групи до групи порівняно з темпами зростання загальної величини витрат. Так, якщо різниця між граничними групами за величиною витрат дорівнювали 4,5 рази, то за величиною витрат по

Таблиця 2.

Зв'язок рівня урожайності з рівнем інтенсивності та економічної ефективності виробництва кукурудзи на зерно в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2018 році.

Величина витрат на 1 посівної площі, грн/га	Кількість підприємств	Витрати, грн/га	Урожайність, ц/га	Прибуток, грн/га	Рентабельність, %	Витрати мінеральних добрив, грн/га	Витрати на амортизацію, грн/га
до 35	61	11014,6	28,3	-232,2	-2,4	1573,6	557,5
35,1-50	75	11541,0	43,0	4620,5	49,2	1623,7	940,7
50,1-65	104	15414,3	57,8	5999,4	51,4	2428,7	1274,7
65,1-80	61	17053,5	73,8	11438,6	86,8	2748,2	1365,6
80,1-95	28	22176,6	88,1	11872,1	73,3	3690,8	2189,9
більш 95	22	24490,1	115,2	17483,2	89,9	4945,4	2091,4
По області	351	16018,5	62,9	7769,0	62,7	2567,5	1321,7

мінеральним добривам вона дорівнювала вже 5,5 рази, а витратам на амортизацію – 6,94 рази. Таким чином, випереджаючі темпи зростання саме даних витрат дозволяють чітко зрозуміти, за рахунок який витрат відбувається підвищення рівня інтенсивності витрат.

Проведений аналіз поставив питання про економічний механізм подальшої інтенсифікації виробництва, який би змушував виробників збільшувати свої витрати, формуючи відповідно і більш високі рівні урожайності. Для того що знайти відповідь на це питання було вирішено провести групування тих же самих підприємств за рівнем урожайності кукурудзи на зерно (табл. 2). В даному випадку ми маємо подібні залежності до тих які були нами відмічені при аналізі попередньої таблиці, але окремі моменти виражені більш чітко. В першу чергу це стосується рівня взаємозв'язку урожайності та прибутковості виробництва. Дана залежність має чітко лінійний характер. Більш того, підприємства першої групи, з найменшим рівнем урожайності отримували збиток, а підприємства останньої групи мали найбільшу величину прибутку серед усіх груп.

Другий важливий висновок стосується, того факт , що залежність між величиною витрат та рівнем урожайності також має місце, але розбіжності між витратами по групах значно менші між величиною самою урожайності. подібний результат, з нашої точки зору, в значній мірі обумовлений дією суб'єктивного фактору, то б рівнем управління а планування витрат, їх ефективності. Подібна залежність дозволила також отримати і високий рівень рентабельності у підприємств саме останньої групи.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило встановити, що інтенсифікація виробництва кукурудзи на зерно виступає важливою складовою формування загального рівня ефективності, визначаючи рівень урожайності та валових зборів даної культури. Крім того, величина витрат формується в умовах дії закону спадної віддачі, який формує граничні межі рівня її ефективності.

Проведений аналіз фактичних даних дав нам підстави для наступних висновків. По-перше, існує доволі чітка залежність між величиною витрат та урожайністю кукурудзи на зерно. Зокрема, в групі підприємств з рівнем витрат до 8000 грн/га середня урожайність дорівнювала 32,6 ц/га, у підприємств з рівнем витрат 16000,1-20000 грн/га – 68,0 ц/га, а у підприємств з рівнем витрат понад 24000 грн/га – 88,3 ц/га. В середньому по підприємствах області середня урожайність була рівною 62,9 ц/га.

По-друге, існує нелінійна залежність між рівнем витрат та прибутковості виробництва кукурудзи. У підприємств з рівнем витрат до 8000 грн/га величина прибутку в середньому дорівнювала 5236 грн/га, у підприємств з рівнем витрат – 12000,1-16000 грн/га – 9410 грн/га, з рівнем витрат більш 24000 грн/га – 5181 грн/га. Було визначено, що максимальна величина прибутку – 9832 грн/га може бути отримана при величині витрат 19307 грн/га.

В-третьє, має місце чітка тенденція до зворотного зв'язку між величиною витрат на 1 га посівної площі та рівнем рентабельності виробництва кукурудзи на зерно. Найбільшим рівень рентабельності був саме у підприємств першої групи – з рівнем витрат до 8000 грн/га (82,8%), а найменшим у підприємств останньої групи – 24,2%.

Групування підприємств за рівнем урожайності кукурудзи на зерно дозволила встановити, що залежність урожайності та прибутковості виробництва має лінійний характер. Підприємства першої групи, з найменшим рівнем урожайності отримували збиток, а підприємства останньої групи мали найбільшу величину прибутку серед усіх груп. Крім того, залежність між величиною ви-

трат та рівнем урожайності також має місце, але розбіжності між витратами по групах значно менші між величиною самою урожайності. подібний результат,

Таким чином, проведений аналіз дав нам підстави стверджувати, що рівень інтенсивності виробництва має своє обмеження з точки зору економічної ефективності в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Мочерний С.В. Економічна теорія. – К.: “Академія”, 2001, - 656 с.
- 2 Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств. Підручник. – 2-ге вид., доп. і переробл. К.: КНЕУ, 2004. – 624 с.
- 3 Дем’яненко С.І. Формування виробничих витрат селянських (фермерських) господарств в умовах ринкової економіки. – К.: Урожай, 1994. – 152 с.
- 4 Кочетков А.В., Овчаренко Е.И. Планирование менеджмента производственных затрат в сельском хозяйстве. – Луганск: «ЭЛТОН-2», 2002. – 108 с.
- 5 Олійник О.В., Олійник І.О. Методичні підходи визначення беззбиткового обсягу виробництва сільськогосподарської продукції // Економіка АПК. – 2008. - №2. – С.61-67.
- 6 Самуельсон П., Нордхаус В. Экономика: Пер. с англ. – М.: Изд. Дом Вильямс, 2003. – 688 с.
- 7 Ларин Т.В. Экономическое плодородие почвы. М.: Экономика, 1964, - 240 с.
- 8 Тюрго А.С. Избранные экономические произведения. М.: Из-во Социально экономической литературы, 1961.
- 9 Історія економічних учень. Підручник. У 2 ч.. Ч.1/ За ред.. В.Д. Бази-левича. 3-тє вид., випр. і доп. – К.:Знання, 2006. – 582 с.
- 10 Антология экономической классики. М.: «Эконов», «Ключ», 1993. – 486 с.
- 11 Людоговський А.П. Основы сельскохозяйственной экономии и сельскохозяйственного счетоводства, СПб, 1825. – 345 с.
- 12 Ларин Г.В. Экономическое плодородие почвы. М.: Экономика, 1964. - 240 с.
- 13 Милютин В.А. Мальтус и его противники. Госполитиздат, 1946.- 246 с.

-
- 14 Маркс К. Теории прибавочной стоимости. 4-й том «Капитала». Ч. 2. М.: Политиздат, 1978.- 703 с.
- 15 Никонов А.А. Спираль многовековой драмы: аграрная наука и политика (России XVIII-XX вв.). – М.: Энциклопедия российских деревень, 1995. – 574 с.
- 16 Павлов М.Г. Земледельческий журнал, 1823, №8. – С. 162.
- 17 Ларин Г.В. Экономическое плодородие. М.: Экономика, 240 с.
- 18 Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли. – М.: Прогресс, 1968. – 600 с.
- 19 Кларк Дж. Б. Распределение богатства. Пер. с англ. – М.: Л.: Огиз СОЦЭКГИЗ, 1934. – 361 с.